

České děti a čtení

Lenka Václavíková Helšusová, publikováno v časopise Moderní vyučování, 4/2003, s.4-5

Co dnes potřebují děti pro to, aby se pro ně stalo čtení a kniha běžnou součástí života? Čtou dnes ještě vůbec? Může škola pomoci rozvoji dětského čtenářství? Na tyto otázky, i na mnohé další hledal odpověď sociologický výzkum, který byl uskutečněn na začátku letošního roku.¹

Z hlediska čtenářských zájmů dětí panuje často mezi laiky i odborníky skepse, kterou lze jednoduše vyjádřit dvěma slovy: „dětí nečtou“. Stejně tak lze na základě provedeného výzkumu tyto pochybnosti odmítnout: **děti čtou**. Ne všechny, ne všechno, přesto současná dětská populace ve věku 10 – 14 let vykazuje relativně dobré čtenářské návyky. Přibližně polovina dětí, jsou tzv. čtenáři. Čtenářem rozumíme dítě, které čte pravidelně, alespoň 1-2krát za týden, přečte alespoň jednu knihu měsíčně a čtení ho baví. Jak se odborníci na konferenci Obce spisovatelů v Liberci² nemohli shodnout – je těžké říci, zda je polovina dětí hodně či málo. Přesto zůstáváme alespoň částečně optimisté a považujeme tento výsledek minimálně za dobrý základ pro další úsilí.

Výzkum, ze kterého zde vycházíme, nahlíží do čtenářství dětí skrze rodinu. Tím doplňuje dosavadní poznatky získávané především prostřednictvím škol. Dotazovanými byly nejen děti, ale vždy také jeden z rodičů.³

Čtenářské návyky

Podívejme se na některá konkrétní čísla. 7% dětí čte knihy i několik hodin denně, 21% denně alespoň chvilku. Celkem tedy téměř třetina dětí vezme denně knihu do ruky, aby si v ní četla. 24% dětí čte jednou až dvakrát týdně. Téměř o čtvrtině dětí lze naopak říci, že prakticky vůbec nečtou. Čtenářské zájmy a návyky se liší podle pohlaví a typu školy – knihy čtou podstatně častěji dívky a také děti z víceletých gymnázií. Celkem 27% dětí nepřečte za měsíc ani jednu knihu, 43% dětí konstatuje, že přečte přibližně jednu. Ostatní děti čtou více než 1 knihu za měsíc. Polovinu dětí (54%) čtení baví. Nečtou tedy jen z povinnosti.

Čtení je v životě dětí úzce spojeno s některými volnočasovými aktivitami. Malé čtenáře najdeme v rodinách, kde děti tráví více času společně se svými rodiči (povídáním, hraním,

¹ Výzkum byl realizován společností Gabal, Analysis & Consulting, financován firmou Investorská inženýrská a.s.. Obě tyto společnosti byly k této formě spolupráce osloveny organizátory Veletrhu dětské knihy v Liberci.

² Výsledky byly prezentovány na konferenci Obce spisovatelů pořádané v rámci Veletrhu dětské knihy v Liberci, 4. 3. 2003.

³ Celkem bylo dotazováno 1092 dětských respondentů a stejný počet jejich rodičů. Výsledný soubor je reprezentativní z hlediska pohlaví a věku dítěte, regionu a velikosti obce, kde dítě bydlí, vzdělání rodičů a rovněž školní docházky do základní školy či osmiletého gymnázia. Analýza se opírá o výsledky statistických procedur a zpracování dat.

výlety). Čtení je také nadprůměrně spojeno s uměleckými zájmy a aktivitami dítěte – je součástí kreativní seberealizace dětí, souvisí s učením se cizích jazyků mimo školu. Rovněž vykonávání domácích prací je časté u dětí, které čtou. Všechny tyto charakteristiky svědčí o poměrně strukturovaném a na dítě a jeho vzdělání komunikačně zaměřeném rodinném prostředí, které dítě stimuluje ve volném čase k řadě činností, včetně četby knížek.

Dnešní děti mají nejoblíbenější knihy ze žánru dobrodružné literatury (35%) a fantasy (34%), dále dívčí literatury (20%) a pohádek a pověstí (19%). Polovina dětí preferuje knihy českých autorů a polovina knihy zahraničních autorů.⁴

Média

Konkurenčním médiem pro knihu je jednoznačně televizní obrazovka. Naprostá většina dětí televizi sleduje. Rozdíl z hlediska čtenářství činí rozsah času, který dítě u televize tráví. V rodinách, kde je čas u televize regulován nebo je dítě motivováno k jiným aktivitám, najdeme čtenáře častěji. Riziko, že dítě nevezme ve svém volném čase nikdy knihu do ruky, naopak stoupá přítomností televizního přijímače v pokoji dítěte (30% dětí). To pak sleduje televizi bez omezení. Televize, která ovládne volný čas dětí, je v tomto směru hlavním nepřítelem knihy.

Čtvrtina rodin se každý den alespoň chvíli dívá společně na televizi. Ve čtvrtině domácností je velice často zapnutá televize, aniž by se na ní někdo díval. To jsou charakteristiky rodinného prostředí, které rovněž snižují čtenářské zájmy dítěte. Rodinné prostředí, které je ve volném čase prosyceno sledováním televize, oslabuje předpoklady dětí pro četbu knížek.

Jiná situace je z hlediska užívání počítače. Celkem dvě třetiny dětí používají počítač alespoň jednou týdně. Většina z nich denně. Gramotnost, která je s používáním počítače spojena, většinou pozitivně figuruje ve čtenářských zájmech. Děti, které používají počítač a tato aktivita jim ubírá část volného času, navzdory tomuto faktu čtou častěji než jiné děti. S počítači přichází do kontaktu častěji chlapci a častěji starší děti.

Rodina a škola

Nejsilnějšími dvěma partnery v oblasti čtení jsou pro dítě rodiče a učitelé. Rodina má k dispozici silnější prostředky pro přivedení dítěte ke knize než škola. Škola však sehrává zásadní roli u dětí jejichž rodinné zázemí je v této oblasti slabší, zároveň intenzivně podporuje čtenářské návyky u dětí, které si je osvojují již v rodině.

Intenzitu čtení dítěte pozitivně stimuluje kvalitní čtenářské zázemí v rodině, celkové rodinné klima z hlediska komunikace a společného trávení času. Rozhodující jsou také

⁴ Oblíbené knihy uvedlo 71% dětí, oblíbeného autora pouze 30%.

socioekonomické charakteristiky rodiny, jako je vyšší vzdělání rodičů, jejich postavení v zaměstnání a vyšší příjem. Čas, který rodiče věnují společnému čtení s dítětem v jeho ranném věku pozitivně ovlivňuje jeho další čtenářské návyky. 70% dětí, s kterými rodiče četli pravidelně, když byly malé, čtou dnes denně již samostatně. Čtvrtina rodičů alespoň jednou týdně se svým dítětem o četbě hovoří. To je jeden z faktorů, který silně doprovází a podporuje dětské čtenářství.

Škola motivuje dítě především prostřednictvím práce s četbou v hodinách, domácími úkoly a následným zúročením samostatné četby při výuce. Pokud učitelé s dětmi pracují, jednoznačně se to projevuje v jejich silnějších čtenářských návycích. Ačkoli je část škol poměrně aktivní z hlediska práce s knihou, přibližně čtvrtina škol nedává dětem dostatečné podněty ke čtení a ponechává tím nepřímo budování čtenářství na rodině, což je škoda pro děti i pro jejich vztah k výuce a škole. Čtvrtina dětí nedostává od učitele žádný seznam doporučené četby, ani v podobě nabídky pro dobrovolné čtení, rovněž čtvrtina dětí nedostává téměř nikdy za domácí úkol přečíst knihu či kapitolu, úryvek z knihy. Pětina dětí konstatuje, že se s nimi učitel v hodinách nebaví o četbě. Z hlediska čtenářství se tato zjištění jeví jako výrazné pochybení škol.

Pokud učitelé pracují s knihou v hodinách literatury a vedou dítě i k domácí četbě, dítě má pak možnost vytvořit si čtenářské návyky a upevnit čtenářské zájmy. Má tak i možnost překlenout některé nedostatky rodinného zázemí.

Dětské čtenáře většinou baví škola, baví je hodiny českého jazyka, mají ve škole dobré známky a rovněž se učí cizí jazyky mimo školu. To vše vytváří pozitivní vztah dítěte ke vzdělávání, do jehož kontextu čtení patří. Podpora čtenářství se škole vyplácí tím, že prostřednictvím četby a jejím zhodnocením si děti zlepšují vztah ke škole a výuce.

Učitelé mohou své úsilí v oblasti čtenářských aktivit u dětí podpořit spoluprací s knihovnami. Knihovna je silným prostředníkem mezi dítětem a knihou, prostory knihoven lákají především malé čtenáře. Dítě, které přivede učitel do knihovny má možnost získat obrovskou motivaci pro čtení a učitel je tak usnadněna jeho práce. Téměř polovina dětí však nikdy nebyla v knihovně. Běžně ji používá 48% dětí. Většinu dětí přivedli poprvé do knihovny rodiče (42%). Děti chodí nejčastěji do knihoven s kamarády (46%). Škola v tomto směru zůstává „pozadu“.

Populace dětí, které chodí do knihovny, není vnitřně diferencovaná podle sociálního zázemí. Knihovna tedy může ve spolupráci se školou sehrát roli v získávání dítěte pro četbu. Dítě však musí nejprve do knihovny někdo přivést nebo ho musí knihovna aktivnějším přístupem nalákat k návštěvě.

Schopnost zpracovat dobře informaci, znamená v současné společnosti téměř schopnost přežít. Důležitou součástí přípravy dětí na patřičné zacházení s informacemi je čtení knih.

České děti jsou s touto formou přípravy seznamovány jen částečně. Děti, které baví čtení, baví také škola, mají tudíž dobrý vztah ke vzdělávání. Pokud je učitel schopen přivést dítě ke knize jako k zábavě, k samozřejmě součásti života, pak pro dítě zpřístupní také vzdělání samotné. Podpoří tak dobrý vztah dítěte ke škole. To by se škole i ostatním mělo vyplatit.

Lenka Václavíková Helšusová,
Gabal, Analysis & Consulting